

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA O‘QUVCHILARNING O‘ZARO HAMKORLIKKA ASOSLANGAN IJODIY FAOLIYATLARINI TASHKIL ETISH SHART-SHAROITLARI

**Buxoro davlat universiteti, maktabgacha ta‘lim kafedrası
o‘qituvchisi M.A. Qosimova**

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta‘lim jarayoni sifatini oshirishda hamkorlikda o‘qitish ta‘lim texnologiyasidan foydalanish asosida o‘quvchilarning ijodiy faoliyatlarini tashkil etish, ularni ongli, ijodiy, mustaqil fikrlashga o‘rgatish, turli zamonaviy yondashuvlarga asoslangan hamkorlikda o‘qitish texnologiyasi orqali ta‘lim jarayonidagi ijodiy muhitni yaratish, samarali ta‘lim usullarini qo‘llash natijasida kreativ fikrlaydigan ijodkor shaxsni tarbiyalashga erishishga oid tavsiyalar haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, o‘zaro hamkorlik, ta‘lim texnologiyasi, zamonaviy yondashuvlar, mustaqil fikrlash, ijodiy muhit, shaxsiy ehtiyoj, shaxs, muloqot, didaktik qarashlar, pedagogik ta‘limot, mustaqil mushohoda, do‘stona munosabat.

Аннотация: В данной статье рассматриваются рекомендации по организации творческой деятельности учащихся на основе использования технологии совместного обучения в повышении качества процесса начального образования, обучению их осознанному, творческому, самостоятельному мышлению, созданию творческой среды в образовательном процессе через технологию совместного обучения на основе различных современных подходов, достижению воспитания творчески мыслящей творческой личности в результате применения эффективных методов обучения.

Ключевые слова: начальное образование, взаимодействие, образовательные технологии, современные подходы, самостоятельное мышление, творческая среда, личностная потребность, личность, общение, дидактические взгляды, педагогическое учение, самостоятельное наблюдение, дружелюбие.

Annotation: this article will talk about the organization of creative activities of students based on the use of collaborative teaching educational technology in

improving the quality of the primary education process, teaching them to think consciously, creatively, independently, creating a creative environment in the educational process through collaborative teaching technology based on various modern approaches, achieving the upbringing of a creatively thinking creative person as a result of

Keywords: primary education, interaction, educational technology, modern approaches, independent thinking, creative environment, personal need, personality, communication, didactic views, pedagogical doctrine, independent observation, friendly attitude.

Таълим жараёнида ўқувчиларнинг ҳамкорликка асосланган ижодий фаолиятини ташкил этиш учун ахборотли маҳсулотларни тайёрлаш ва улардан фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга. Мазкур жараёнда сунъий интеллект ёки мантикий-лингвистик моделдан унумли фойдаланиш мумкин. Билимларни моделлаштириш турли илмий йўналишлар, турли мақсадларда амалга оширилади. Эксперт тизимлар назариясида бу методдан интеллектуал вазифаларни компьютер воситасида ечишда фойдаланилади. Ўқув муҳитида ўқитувчи ҳам жисмоний, ҳам виртуал эксперт модел сифатида намоён бўлади. Педагогика фани учун умумлашган қувватларни қўлга киритиш ўта муҳим аҳамиятга эга. Чунки, у янги билимларни ўзлаштиришни таъминлайди. Умумлашган қувватларни сарфлаш ўқув жараёнида жуда зарур ҳисобланади. Жумладан:

- 1) ўқувчиларни аниқ илмий, амалий муаммоларни ечишга жалб этиш, бу жараёнда уларда муайян қизиқишларни ҳосил қилиш;
- 2) ўқувчиларнинг мантикий-лингвистик модели топшириқларни ечиш ва уларнинг ечимларини текшириш имкониятини яратиш;
- 3) қўлга киритилган натижаларни аксарият ҳолларда электрон кўринишларда ифодалаш.

Бунинг натижасида ўқувчиларда компьютердан фойдаланишга оид дастлабки кўникмалар таркиб топади. Шунда ҳар бир ўқувчида ўзлари учун зарур бўлган ахборотлар базасини яратишга бўлган интилиш вужудга келади. Бу жараёнда гуруҳ аъзолари биргаликда ҳаракат қила бошлайдилар. Ҳар бир ўқувчи ўз билим захирасини гуруҳдошлари эгаллаган билимлар ёрдамида

бойитиш имкониятини қўлга киритади. Бунда уларга янги билимлар билан бойитилган ўқув материаллари яқиндан ёрдам беради. Бунинг учун, ўқитувчи интеллектуал характердаги ўқув топшириқларидан кенгрок фойдаланган ҳолда ҳамкорликка асосланган ўқув муҳитини вужудга келтиришга муваффақ бўлади.

Таълим-тарбия тизимига бундай ёдашувни тадбиқ қилиш натижасида мактаб таълимида янги йўналиш вужудга келади. Педагогик ҳамкорликка асосланган ўқиш назарияси ўзида қуйидагиларни мужассамлаштириши керак:

1) ўқувчиларнинг қувватларини мужассамлаштириш асосида умумлашган натижани қўлга киритишга асосланган жамоа меҳнатини ташкил этиш технологияси;

2) интеллектуал технологияларга асосланган ахборотларга ишлов бериш усулларини.

Бундай ёндашув натижасида бошланғич синф ўқувчиларида интеллектуал маданиятни шакллантиришга эришилади. Бу ҳолатда ҳамкорлик ва ҳамжиҳатликка асосланган билимлар тўрт кўринишда намоён бўлади:

1) фундаментал билимларнинг вужудга келишига асос бўладиган, умумий қарашлар, илмий дунёқараш асоси, ғоялар, тамойиллар, тимсоллар, тасаввурлар тизимидан иборат парадигма;

2) номунтазамлик, очиқлик, ўтиш характердаги, жараёнларнинг тенгсизлигига асосланган ғоя атрофида бирлашадиган муайян хусусий қарашлар;

3) тизимларнинг ўз-ўзини ташкил этиш ёки ўтиш жараёнларига оид умумий ёндашувлар;

4) барқарор тафаккурнинг шаклланиши, ўтиш характердаги далилий шакллар ва образлар, янгича дунёқараш ҳамкорликнинг асосини ташкил қилади.

Бугунги кунда педагогика фанида янги тафаккурга асосланган “ўқитувчи-ўқувчи”, “ўқувчи-ўқувчилар” ҳамкорлиги, дўстона муносабатга йўналтирилган ўқув жараёнини ташкил этиш зарурияти пайдо бўлмоқда. Бундай ўқув вазияти “педагогик ҳамкорлик жараёни” деб номланмоқда. Педагогик ҳамкорлик билан боғлиқ бўлган масалалар В.А.Аршинов, Ю.А.Данилов, Б.Б.Кадомцев, Е.Н.Князева, С.П.Курдюмов, А.Ю.Лоскутов, А.П.Назаретян, Дж.Николис, И.Пригожин, И.Стенгерс, Г.Хакенларнинг

ишларида ўз ифодасини топган. Мазкур ишларда таркиблашмаган ва муайян тартибга солинмаган муносабатларнинг мавжуд эмаслиги таъкидланади. Муайян ҳолатларда тасодифийлик ҳам яратувчилик характериغا эга бўлиши педагогик нуқтаи назардан асосланган.

Таълим жараёнида бир қатор зиддиятларнинг мавжудлиги туфайли ҳам ўқув жараёнини педагогик ҳамкорлик асосида ташкил этиш вазифаси янада долзарблашмоқда. Жумладан:

- ўқитувчи фаолиятида ҳамкорликка асосланган ёндашувни тадбиқ этиш зарурияти билан педагогик ҳамкорликнинг концептуал асослари етарлича ишлаб чиқилмаганлиги орасида;

- анъанавий мунтазам тафаккур тарзи билан номунтазам, ишончли тафаккур тарзи орасида;

- шахсга йўналтирилган таълимни тантанали тарзда тарғиб этиш билан уни амалга оширишнинг самарали технологиялари мавжуд эмаслиги орасида;

- мавжуд идеаллар, ғоялар асосида ташкил этилган таълим тизими билан кўпвариантли, рангба-ранг мазмунга эга бўлган таълимнинг очиқ модели орасида;

- инсон оламини ўзлаштириши турли усулларининг интеграцияси билан табақалашуви орасида;

- ўқув-тарбия жараёнини ташкил этишнинг шакллари ва методлари номуносивблиги билан ўқувчиларнинг ўқув имкониятлари ҳамда эҳтиёжлари орасида зиддиятлар кузатилмоқда.

Шу тариқа, педагогик ҳамкорлик муаммосининг етарли даражада ишланмаганлиги, ўқитувчи фаолиятини ташкил этишга ҳамкорлик асосида ёндашиш, унинг назарий-амалий аҳамиятини очиб бериш, бошланғич синф ўқувчилари билан педагогик ҳамкорликни амалга ошириш имкониятларини аниқлашнинг долзарблиги тадқиқотнинг асосий йўналишини белгилаш имконини берди.

Асосий муаммо шундан иборатки, ўқув жараёнини қандай бошқариш, бу жараённи ўқувчиларнинг ривожланишларига йўналтириш муҳим аҳамиятга эга. Бу жараёнда ўқувчининг ўз-ўзини бошқариш ва уни қўллаб-қувватлашга асосланган ўқув вазиятини ташкил этиш муҳимдир. Асосий муаммо бўшлиққа қандай барҳам бериш, унинг ўрнида ижодий муҳитни вужудга келтириш, уни

табийй инновациялар туғиладиган жараёнга айлантириш муҳим вазифалардан биридир.

Номунтазамликка асосланган билиш жараёнини тушуниш учун ҳамкорлик назариясидан фойдаланиш лозим. Бу эса, таълим жараёнида янги билимларни ўзлаштиришни англатади. Таълим ривожлантирувчи характерга экан, бу жараёнда жадал тарзда янги ҳолатга ўтиш имконияти вужудга келади. Ўқувчининг билимлари ва хулқ-атвори янгича кўринишга эга бўлади. Бир сўз билан айтганда, ўқувчилар ўзлаштирган билимларнинг таркиби янгиланади. Таълим ўқувчилар учун янгича қувват касб эта бошлайди. Натижада таълим жараёнида ўқувчи шахсиятида қайта қуриш имконияти вужудга келади.

Ҳамкорлик назариясига таянган ҳолда таълим жараёнида ўзига хос ўзаро алоқадорликдаги ўзгариш вужудга келадик, бунинг натижасида таркиб топган хулқ-атвор ёрдамида ўқувчи олдида қўйилган вазифаларни ечиш имконияти кенгайди. Ўзлаштирилган билимлар ўқувчи ички тараққиётини янгича шаклга киришини таъминлайди. Бу ўринда таълим хотирани жадаллаштирувчи жараён ҳисобланади. Бу жараёнда ўқувчи ўзлаштирган билимлар унинг хулқ-атворини ривожлантиришга йўналтирилади. Ўқув жараёни яқунланганда ўқувчи хотирасида ўзлаштирилган билимлар тўпланади ва унинг ижтимоий тажрибасига айланади.

Ҳамкорликка асосланган таълим жараёнида ўқувчилар ўзаро фикр алмашадилар, муомала қилиш маданиятини эгаллайдилар, ҳар бир ўқувчи ўзи, гуруҳдошлари, синфдошларининг муваффақияти учун ҳаракат қилади.

Натижада уларда ўзаро ишонч ва самимий дўстона муносабат таркиб топади. Бирдамлилик, ҳамжиҳатлилик кучи ва синфдошларининг ютуқлари учун масъулиятни ҳис қила бошлайдилар. Дўстона муносабатлар асосида таълим жараёнини ташкил этадиган ўқитувчиларнинг қиёфаси ва иш услубида муайян ижобий ўзгаришлар кузатилади. Дарс жараёнининг таркибий тузилишидан тортиб, ўқувчиларнинг билимини баҳолашгача, позитив, ижобий муносабат, уларнинг имкониятларини ҳисобга олган ҳолда белгиланган талаблар намоён бўлади.

Ҳамкорликка асосланган ўқув-билув жараёнини ташкил этишнинг педагогик шарт-шароитларини аниқлаш учун бу соҳада мавжуд бўлган ёндашувлар, тушунчалар, қарашлар, таълимотларни тўплаш, тасниф қилиш ва

уни ўқитувчи фаолиятига жорий этиш мақсадида тегишли илмий-методик тавсиялар ишлаб чиқиш заруриятининг мавжудлиги аён бўлди.

Таълим-тарбия жараёни ва педагогика фанига ҳамкорлик назариясига таянган ҳолда ёндашиш уни таълим шакли сифатида баҳолаш имконини беради. Шу сабабли, таълим жараёнида “ўқитувчи-ўқувчилар” ҳамда “ўқувчи ва ўқувчилар”нинг ўзаро ҳамкорлигини йўлга қўйиш усули фақатгина билимлар, ахборотларни ўзаро айирабошлаш, табиий ҳолатларни башорат қилиш, маърифат тарқатиш ҳамда тақдим этиш имконияти эмас, балки номунтазам, очиқ, тўғридан-тўғри ва тескари мулоқот вазиятидир. Шу билан бир қаторда, ҳамкорликдаги таълим жараёни унутилган нарса ва ҳодисаларни бирга излаш, қайта эслаш жараёни ҳамдир. Бу ўринда билимлар ўқувчилар шахсига таъсир кўрсатмайди, балки уларни ривожлантиради.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Дьяченко В.К. Сотрудничество в обучении: О коллективном способе учебной работы: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 192 с.
2. Князева Е.Н. Курдюмов С.П. Синергетика и новые подходы к процессу обучения / Е.Н. Князева, С.П. Курдюмов / [http://www. uni-dubna. ru](http://www.uni-dubna.ru)
3. Место и роль учителя в инновационных педагогических технологиях: Тез.докл. межвуз. науч.-пр. конф., 26–28 мая 1994 г. – Бирск: Б.и., 1994. – 206 с.
4. Dilova N.G'. Pedagogik hamkorlik vositasida ta'lim sifati va samaradorligini ta'minlash imkoniyatlari //Xalq ta'limi. – Toshkent, 2012. – № 3. – В. 76 -77. (13.00.01 №17)
5. Dilova N.G'. Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari //Uzluksiz ta'lim. – Toshkent: 2016. – № 2. – В.3 -7. (13.00.01 №9)
6. Dilova N.G'. Uzluksiz ta'lim tizimida hamkorlik asosida pedagogik muomala va muloqot usullarini shakllantirish //Uzluksiz ta'lim. – Toshkent: 2017. – № 1. – В.9 -12. (13.00.01 №9)